

Megemlékezés Göncz Árpád halálának 10. évfordulóján
Szegedi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
2025. 10. 08.

Szajbély Mihály emlékező beszéde

Göncz Árpád nevéről ma tíz ember közül kilencnek biztosan a köztársasági elnöki tevékenysége jut eszébe. Nem véletlen: azt az elvárást, hogy pártokon és napi csatározásokon felülemelkedő, bölcs államférfiú legyen, ő testesítette meg igazán – mióta 2000-ben, második ciklusa lezárulásakor leköszönt, folyamatos, és egyre meredekebb lejtmenetben vagyunk.

Nagy Sándor alpolgármester úr már idézte 1990. augusztus 3-án a parlamentben elhangzott beszédét, amelyben a védtelenek, a versenytársadalom versenyképtelenjei melletti elköteleződéséről beszélt.

Köztársasági elnökként valóban ezt tette – így ezt azóta nem vallotta senki – sőt ma ennek éppen ellenkezőjét tapasztaljuk: a nincstelenekről hatalmon lévő politikusok nem gondoskodnak, legfeljebb civil szervezetek – ők is állandó vezgatóknak kitéve.

A rendszerváltás szlogenje a szociális piacgazdaság volt – lett helyette kannibál kapitalizmus.

Jó okunk van tehát arra, hogy emlékezzünk Göncz Árpád köztársasági elnöki tevékenységére: szerénységére, bölcsességére, közvetlen és minden pátoztól mentes emberségére.

Ha feltesszük a kérdést, hogy mi is volt még Göncz Árpád azon kívül, hogy a harmadik Magyar Köztársaság első elnöke, tíz ember közül kilenc biztosan a műfordítót említené, első helyen Tolkien *A gyűrűk ura* című regényének átültetését – de lehetne itt számos más fontos mű remekbe szabott átültetését említeni.

Emiatt lett itt nálunk a fordító- és tolmácsképzés alapító tanára.

Azt, hogy Göncz Árpád szépíró is volt, sok novella, egy regény, több színdarab szerzője, mindemellett a háttérbe szorult – amikor köztársasági elnök lett, még büszkén emlegettük ezt, és örültünk, hogy nem csak az akkori Csehszlovákiának lett íróból a köztársasági elnöke, Vaclav Havel személyében, hanem nekünk is. De ez azóta elhomályosult.

De most essen szó erről is – BTK-n vagyunk. Egészen pontosan *Sarusok* című regényéről pár szó.

Ez a regény az 1956 után perbe fogottak, halálra, börtönbüntetésre ítélték regénye. A vallatások, a lelki terror, a belső kételyek regénye: akarták-e az emberek, amiért ők harcoltak, jó lett volna-e nekik az a világ, amelyért harcoltak, jó-e, ha az ember fanatikusan ragaszkodik a hitéhez, álljon bármelyik oldalon, a fanatizmus határai és korlátai, stb. – ilyen kérdéseket vet fel ez a regény

Vékony könyv, inkább kisregény, a végén a keletkezés dátuma: Budapest-Visegrád, 1970. január-október.

Talán azért írta oda, mert jelezni akarta: megjelenéséig négy év telt el: 1974-ben jelent meg a Magvető Kiadónál – nyilván okozott bizonyos fejtörést az elvtársaknak, Kardos Györgynek, az ÁVÓs alezredeből lett igazgatónak, hogy megjelenhet-e – s ez aligha volt az ő egyszemélyes döntése.

Mindezt egyszer majd érdemes lenne feltárni, szép irodalomtörténeti feladat.

Az ötvenhat után bebörtönöztek regényének megjelentetése még akkor is problematikus lehetett, ha nem nyíltan, hanem áttételesen beszél 1956-ról. Másként ezt nem is tehette volna: 56-ról nyíltan beszélni az írónak csak akkor lehetett, ha munkájában a forradalom elítélése a vezető szólam, a történetek ellenforradalomként való aposztrofálása, mint például Berkesi András regényeiben. Ezek egyébként bestsellerek voltak – ezért is vetődhetett fel jogosan a kérdés: akarták, akarják-e az emberek azt, jó lenne-e nekik, amiért mások életüket adták.

A *Sarusok* történelmi regény, a 14-15. század fordulóján, Sopronban játszódik, ahol valdens eretnekmozgalomra csaptak le, s annak vezetőjét, Miklós mestert, hosszú procedúra után halálra ítélték.

De már a regény ajánlása mindjárt áthallásos:

„Évszázadok minden eretnekének,
aki életét,
s minden bírójuknak,
aki élete igazságát áldozta hitéért”

Egyszerre tiszteletadás azoknak, akik életüket áldozták, és vád azokkal szemben, akik életük igazságát feladva ítélték fölöttük.

A történet nem egyszerűen allegória – ha ez lenne, irodalmilag értéktelen lenne, s aligha jelenhetett volna meg. Pontos korrajz, komoly történeti stúdiumok állhattak mögötte.

Mégis, ha olvassuk, nagyon személyes élményekre ismerünk.

Idézet a regénynek abból a fejezetéből, mely az végrehajtására váró Miklós Mester egyformán telő napjait írja le: 132-134 oldal.

A vaskutya, a tátika biztosan nem a 15. századi börtönnyelv szavai.

A kultuszépítés nekem nem kenyerem – Göncz Árpád nem is szorul rá arra, hogy kultuszát mesterségesen tápláljuk,

Nem állítom, hogy a *Sarusok* tökéletes regény lenne. Inkább azt mondom, a finom rezdülésekre érzékeny, ínycseck olvasóknak való olvasmány – olyan olvasóknak, akik mögötte felismerik a tökéletes mű körvonalait – és a felismerésnek ezt az élményét jobban szeretik, és élvezik, mintha tökéletes művet olvastak volna. Már csak azért is, mert minden tekintetben tökéletes mű nem létezik – de az olvasó megteremtheti a maga számára azt – és erre a *Sarusok* kiváló kiindulópont.

Ilyen ingyenc olvasók biztosan nem sokan vannak – de, mondom megint – bölcsészkaron vagyunk, és itt még biztosan vagyunk ilyenek szép számmal – és olyanok is, akik a legfontosabb feladatuknak tartjuk, hogy a bölcsészkarról értő, ingyenc olvasók kerüljenek ki.

Kiss Attila tanszékvezető egyetemi tanár emlékező beszéde, SZTE BTK Angol Tanszék

Az Angol-Amerikai Intézet mindig nagyon büszke volt arra, hogy korábbi kollégáinak sorában tudhatta Göncz Árpádot, aki 1978 és 1982 között a fordító- és tolmácsképzés megalakításában közreműködve egy olyan fontos oktatási és kutatási hagyományt indított el a szegedi bölcsészkaron, amit azóta is aktívan ápolunk, és amelynek eredményeként végzett fordítóink és tolmácsaink szerte a világban öregbítették egyetemünk hírnevét. Nekem már nem volt alkalmam együtt dolgozni Göncz Árpáddal, de természetesen tudtam róla, amikor fiatal tanársegédként 1989-ben elkezdtem dolgozni, abban az időben ugyanis két identitásalkotó „ösmítosz” élt az angol tanszékről. Az egyik az volt, hogy a tanszék dolgozói között nem volt soha senki korábban párttag. A másik, számomra szakmailag fontosabb arról szólt, hogy a tanszék korábbi „alapító atyái” között Hankiss Elemér és Szegedy-Maszák Mihály mellett ott volt Göncz Árpád is. Megtiszteltetés volt számomra, hogy ebben az egységben kezddtem el egyetemi pályám.

„Termetében egy Bilbó volt, de szellemében Gandalf” – így emlékezett rá egykori kollégaként Szőnyi György Endre professzor, amikor felavatták a róla elnevezett sétányt 2017-ben, utalva a Gyűrűk ura Göncz-féle fordítására. A Göncz Árpád Alapítványnak hála, a fordításainak teljes listája hozzáférhető az alapítvány honlapján, ezt a listát én is áttanulmányoztam a mai alkalomra készülve, és magam is meglepődtem a hosszán: 266 tételből áll, és az angol programunk irodalomtörténeti előadásain tárgyalt klasszikusok közül rengeteg szerző magyar fordítását tartalmazza. Elég lesz itt egy nagyon rövidített sort felolvasnom ízelítőként: Asimov, Bradbury, Capote, Agatha Christie, Doctorow, Faulkner, Golding, Hemingway, Huxley, D.H. Lawrence, Poe, Peter Shaffer, Mary Shelley, Sam Shepard, Sillitoe, Thackeray, Tolkien, Updike, Vonnegut.

Aki csak egyszer is találkozott Göncz Árpáddal személyesen, soha nem felejtí a hatalmas energiával és éberséggel, huncut mosollyal és figyelemmel teli tekintetét. Nekem egyszer volt kitüntetı szerencsém közeli részese lenni ebben a tekintetben, ugyanis az Angol Tanszék frissen kinevezett vezetőjeként gratulálhattam neki, amikor az SZTE 2002 májusában elismerése jeleként, többek között az Angol-Amerikai Intézet kezdeményezésére, díszdoktorává avatta Göncz Árpádot. Amikor keztem fogtam vele és bemutatkoztam, köszöntött, és azt mondta: „Üdvözlöm a gyerekeket!” Bevallom, egy másodpercre meghökkentem, mert nem tudtam, vajon honnan lehet biztos abban, hogy több gyereket is nevelünk otthon a feleségemmel, de aztán azonnal megértettem, hogy még ezen a felemelő eseményen is a hallgatók jártak a fejében, és fontosnak tartotta, hogy hozzájuk is eljusson az üdvözlő. Az ünnepi szenátusi közönség előtt mondott beszédében azt is elárulta, hogy mindig úgy érezte, ő maga többet tanult a hallgatóktól, mint ők tőle. Úgy gondolom, hogy ez a hallgatóbarát, megszólítható, a párbeszédre mindig nyitott hozzáállás ma is fontos eleme intézetünk arculatának, és Göncz Árpád óta folyamatosan fáradozunk a fenntartásán és ápolásán. Göncz Árpád 1991. január 23-án az Egyesült Államokban, Atlantában a University of Georgia kampuszán tett látogatása során mondott beszédében az irodalom és a politika kapcsolatát fejtegette, és (a saját helyzetére is reflektálva) utalt arra, hogy Kelet-Közép Európában többször is előfordult, hogy írókból, irodalommal foglalkozó emberekből lettek vezető politikusok vagy közjogi méltóságok. Abban látta ennek az okát, hogy ebben a régióban nem fejlődött ki az a nyugati értelemben vett, politikai műveltséggel és rálátással

rendelkező széles középosztály, amelyik értő félként vehetne részt a politika alakításában, ezért gyakran egy vers, egy novella, egy író eszmefuttatása vált politikai iránymutatássá vagy általános hitvallássá. Meggyőződésem, hogy a Göncz Árpádtól kapott örökséget vállalva az a feladatunk az egyetemen, hogy ennek a polgárságnak a felnövekedését előlendítsük, és közben soha ne feledkezzünk meg az elesettekről, a nem egyenlő feltételekkel indulókról, arról a szolidaritásról, amelyről Göncz Árpád mindig tanúbizonyságot tett.

Nagy Sándor alpolgármester emlékező beszéde

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Tisztelt Emlékezők!

„Ha szolgálni kívánok valakit, azokat szolgálom, akiknek szolgálójuk nincsen: a védteleneket. Akiknek sem a darutollas úri világban, sem az egyenlők közt egyenlőbbek világában nem jutott jó szó, akik a versenytársadalom versenyképtelenjei, akiknek nincs eszközük megvédeni önmagukat, és akik épp ezért szorulnak leginkább védelemre” – ezt Göncz Árpád mondta 1990. augusztus 3-án, a beiktatási beszédében.

A harmadik magyar köztársaság első elnökének szavai örökérvényű útmutatást adnak mindannyiunk, de különösen a közéletben szerepet vállalni akaró emberek számára.

Tisztelt Emlékezők!

Egykori cellatársa és barátja, Mécs Imre szerint Göncz Árpád a szeretet embere volt, aki kemény is tudott lenni, ha kellett, de mindig kiállt a szegények és az elesettek mellett. Miután Göncz Árpádot megválasztották a köztársaság elnökévé, mindenki Árpai bácsija lett. Mandátuma lejártáig, tíz évig töretlenül vezette a politikusok népszerűségi listáját. A magyarok több mint 80 százaléka találta rokonszenvesnek, még a médiaháború közjogi vitái idején is, amikor a közmédia függetlensége volt a tét, 70 százalék volt a népszerűségi mutatója. A Medián 2006-ban készült felmérésében, amelyben azt kérdezték az emberektől, hogy kit tartanak a huszadik századi magyar történelem legpozitívabb szereplőjének, Göncz Árpád az első öt között szerepelt.

Hogy mi volt a titka népszerűségének?

Egy liberális politikus szerint a személyisége, a magatartása, az emberekhez való viszonya, a váratlan helyzetekben való viselkedése volt népszerűségének kulcsa. Az unokája szerint a derűs és jó humorú Göncz Árpádnak az volt a titka, hogy mindenkinek adott egy picit szeletet önmagából.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Mondják, hogy aki egyszer is találkozott személyesen Göncz Árpáddal, az egy pillanat alatt megérthette, hogy miben áll az ő titka. Elképesztő természetességgel és figyelemmel fordult mindenki felé.

Göncz Árpádról sok történet kering, amelyek emberközeli teszik az államfői méltóságot. Mesélik, hogy amikor megtudta, hogy minden jelentős politikai erő őt szeretné köztársasági elnöknek, a zsebébe nyúlva tréfásan megjegyezte: „ha ezt előre tudom, nem vettem volna meg a buszbérletemet.” Már köztársasági elnökként, de még a régi házában lakott, amikor állandó őrség vigyázott rá a kapuja előtt. Amikor megjelent a kezében egy vödörrel, és elindult a kukájuk felé, az örök meg akarták állítani, de ő közölte: eddig is az ő dolga volt a szemét levitele és ezután is az marad. Így történt, hogy díszkísérattal érkezett el a kukákhoz.

Göncz Árpád arról beszélt egy interjújában a kilencvenes évek elején, hogy a köztársasági elnöki szerepnek sokféle értelmezése lehet. Van, aki gyengének látja, ha az államfő csak jelképesen jelenik meg, és csak köszönőmber a repülőtéren, és van, aki erősnek, ha közvetlen hatalma van kormányokat leváltani vagy háborút indítani a hadsereg főparancsnokaként. Göncz Árpád az interjúban elmondta, hogy ő egy másik utat választott: a saját természetéből fakadóan közvetlen, emberközeli, „plebejus” elnökséget formált. Ez egyszerre volt eltérés a hagyományos elképzelésektől, és egyfajta morális erőforrás, amely a társadalom nagy többségében szeretetet és rokonszenvet ébresztett, csupán kevesekben váltott ki ellenérzést. Népszerűségéhez hozzájárult az is, hogy nem kötődött hozzá közvetlenül a mindennapi kormányzati döntések terhe. Ő maga így fogalmazott: „afféle lengéscsillapító vagyok az állam kocsijában, amelyben a parlament a motor. De lengéscsillapító nélkül, úgy hiszem, az utas, az ország népe nehezebben viselné a rázást. S hiszem, hogy kormányozni is bajosabb volna a kocsit.”

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Göncz Árpád igazi demokrata volt, aki mélyen hitt az emberi jogokban és az igazságosságban. A huszadik század viharai között is ember tudott maradni. Mindig a jó oldalon állt, és olykor az életét is kockáztatva követte meggyőződését. Egész életében a tiszta szó, a párbeszéd és a demokratikus értékek tisztelete vezette. Különösen fontosnak tartotta, hogy a politikai viták békésen, egymás meghallgatásával rendeződjenek. Az álma egy nyugati, liberális demokrácia megteremtése volt.

Egy interjújában arról beszélt, hogy elnöksége alatt szeretné, ha az ország közelebb kerülne a valódi demokráciához. Úgy látta, hogy az intézmények már megvannak, de a mindennapi demokratikus kultúrát, az íratlan szabályokat még tanulni kell. Tudta, hogy ezt nem érheti el egyedül, csak közös erővel, velünk tudja megvalósítani. Egész életében azon dolgozott, hogy a demokratikus szemlélet ne csak a politikában, hanem az emberek hétköznapi életében is jelen legyen.

Amikor tíz éve négyen elutaztunk Szegedről a temetésére, négy szál virágot kértünk a virágárustól. A virágárus azonban ötöt adott, és azt mondta: az ötödiket adjuk Árpád bácsinak az ő nevében. Azt gondolom, az az ötödik szál virág minden szegedi nevében került Göncz Árpád sírjára, mindazok nevében, akiket ő szolgált elnöki hitvallása szellemében.

Göncz Árpád személye és embersége nyomasztóan hiányzik a mai világunkból.

Köszönöm, hogy meghallgattak.